

Asociații și societăți studențești la Universitatea din Iași în perioada modernă (1860-1918)

Tematica asociațiilor studențești și în general cea a vieții universitare este foarte puțin investigată în România. Dacă pentru perioada interbelică analizele sunt mai detaliate, secolul XIX și începutul celui următor au atras destul de puțin atenția cercetătorilor, cu deosebire la momentele aniversare, la jubileele universităților. În ciuda potențialului ideologic pentru istoriografia de stânga, subiectul studențimii nu a inspirat decât abordări secvențiale și foarte limitate metodologic în perioada de după al Doilea Război Mondial. Mai cercetate au fost doar acele secțiuni care puteau oferi date noi sau argumente privind aportul studențimii la mișcarea națională, mai cu seamă la lupta pentru unificarea teritoriilor românești (C.Gh. Marinescu, *Pagini din lupta studențimii pentru Transilvania*, in *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” Iași*, XVII, 1980, pp. 425-440 și Valeriu Florin Dobrinescu, *Poziția studențimii din Iași față de unele probleme fundamentale ale României moderne*, in *Hierasus*, 1978, pp. 404-412).

Cazul Universității din Iași, a cărei arhivă s-a păstrat în bună parte, este cel mai interesant pentru investigarea registrului asociațiilor studențești. Creată în premieră românească la 1860 (urmată la scurt timp de fondarea Universității din București, 1864), Universitatea din Iași a avut o existență dificilă, fiind mereu amenințată de pericolul desființării unor catedre, facultăți sau chiar a comasării cu Universitatea din capitală și pierderea autonomiei (vezi Florea Ioncioaia, *Înființarea și începuturile Universității 1860-1864*, in Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (eds), *Istoria Universității din Iași*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2010, pp. 129-150). La această situație contribuiau lipsa de catedre suficiente (lăsând largi arii epistemologice neacoperite), absenteismul profesorilor și al studenților, evoluția nesatisfăcătoare a pieței intelectuale locale și efectivele studențești reduse, cel puțin în primele două decenii.

Creată așadar mai mult din motive de natură politică, care vizau compensarea orașului Iași pentru cedarea statutului de capitală (în urma Unirii din 1859), și transformarea acestuia într-un

centru cultural puternic, Universitatea din Iași a avut greutatea majoră în a-și asigura fluxul studențesc. În vreme ce Universitatea din Berlin avea la fondare peste 250 de studenți și 50 de profesori, cifră ce creștea an de an, instituția din Iași nu putea prezenta la 1860 decât 107 studenți, recrutați dintre elevii Academiei Mihăilene și ai Seminarului Teologic, numărul acesta scăzând vertiginos în anii care au urmat (în 1863-1864 instituția nu mai avea decât derizoria cifră de 65 de studenți înmatriculați, see Leonidas Rados, *Studenții Universității 1860-1914*, in Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (ed.), *Istoria Universității din Iași*, Editura Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 2010, p. 182). Este drept, la aceasta a contribuit și faptul că la început, Universitatea nu funcționa decât cu trei facultăți (Drept, Filosofie și Teologie) din cele patru pe care trebuia să le aibă conform Statutelor; Medicina nu a obținut finanțare decât la 1878. În plus, Teologia ducea o lipsă acută de profesori și de studenți, fiind desființată la finele anului 1864 (vezi Mihai Mănuță, *Facultatea de Teologie din Iași, 1860-1864*, in *Biserica Ortodoxă Română*, LXXVIII, no. 9-10, pp. 873-904).

În aceste condiții nefavorabile, spiritul asociativ studențesc s-a coagulat greu, deși intenții au existat din primii ani, atunci când un liant puternic l-a reprezentat personalitatea profesorului Simion Bărnuțiu; acesta a reușit să coaguleze în jurul său prima „școală” cunoscută ca „facțiunea liberă și independentă”, dar lucrurile nu au evoluat. Prima tentativă de înființare a unei asemenea societăți datează de la 1864 și trebuie legată de sugestiile venite din spațiul culturii germane, prin inițiativa studentului itinerant Alecu Boteanu, care dorea crearea la Iași a unei asociații similare celei a studenților români de la Universitatea din Viena. Din cauza conservatorismului mediului academic local și a lipsei de maturitate a studenților, demersurile sunt întrerupte, pentru a fi reluate abia în 1870-1871. Dar nici acum eforturile nu aduc roadele așteptate, deși exista exemplul pozitiv al Universității din București, unde studenții reușiseră încă de la 1866 încheierea unei asociații studențești. Abia în 1875, la un sfert de secol de la fondarea Universității, studenții din Iași se puteau bucura de o structură a lor: „Clubul studenților Universității din Iași” și o deviză proprie (*concordia, labor et spes*).

Deși apărute tardiv și fără un aflus important de membri, asociațiile studențești au jucat un rol fundamental în viața Universității din Iași mai ales după 1880, data primei greve studențești (vezi D. Berlescu, *Universitatea din Iași de la 1860 la 1918*, capitol din *Contribuții la istoria Universității din Iași 1860-1960*, vol. I, București, 1960, pp. 204-208 și Leonidas Rados, *op.cit.*, pp. 207-209) influențând major existența masei studenților.

Domeniul este cu atât mai interesant cu cât la Iași, cel mai puternic centru socialist al României acelei epoci, influențele de stânga erau contrabalansate de spiritul naționalist, în continuă

creșterea de intensitate spre finele secolului XIX, ciocnirile dintre cele două curente fiind mai bine surprinse la congresele și adunările asociațiilor studențești precum Congresul de la Bârlad (1887) la care au participat reprezentanți ai studenților de la universitățile din Iași și București. În urma acestei adunări, autoritățile, speriate de ideile socialiste și darwiniste, considerau că se impun măsuri energice care să oprească aceste „idei vătămătoare”, interzicând, într-o primă fază, participarea bursierilor de stat la aceste întruniri.

Toată perioada de la finele secolului XIX și începutul celui următor este marcată de influența factorului politic asupra acestor asociații, sponsorizate în secret de oameni politici pentru a fi folosite ca masă de manevră în acțiunile politice. Puseele naționaliste sunt receptate la intensitate maximă de către masa studenților, care participă cu entuziasm, adesea fără a înțelege bine despre ce era vorba, la o gamă largă de mișcări pentru sprijinirea luptei de unificare a teritoriilor aflate în componența unor state străine (mai ales cazul Transilvaniei) sau împotriva evreilor, pe fondul temerii că „vor fi înghițiți de jidovi și asimilați de dâșii”, colportate inclusiv de unii profesori ai Universității.

Interesant este că studenții de origine evreiască care nu posedau cetățenia română (adică marea majoritate) nu aveau dreptul, conform legii, de a lua parte la aceste forme asociative studențești. O propunere făcută de simpatizanții socialiști la Congresul studențesc de la Piatra Neamț, ca studenților evrei să li se permită accesul în aceste societăți a fost brutal respinsă de sală cu strigătul „să se sfâșie propunerea în bucăți” (see Constantin V. Vasiliu, *Congresul de la Piatra al studenților universitari. Dare de seamă*, București, Lito-tipografia Eduard Wiegand, 1888, pp. 51-52). Cu toate acestea, studenții evrei ei alcătuiesc la 1894, alături de alți colegi români, „Societatea studenților în Medicină”, care va deveni la finele secolului XIX, terenul unor ciocniri violente studențești, studenții români retrăgându-se pe rând din societate și înființând o alta, omonimă.

Lucrurile evoluează și, sub noi realități legislative și la sugestiile autorităților, Congresul studențesc național desfășurat la Iași în 1909 aducea o schimbare radicală în organizarea asociațiilor studențești, căci se decidea crearea „Centrului universitar Iași” ca filială a „Societății generale a studenților români”, organism căruia i se încredința, în termeni destul de vagi, exclusivitatea organizării asociative. Evident, latura naționalistă precumpănea și în manifestările „Centrului”, precum a fost cazul, în general, al asociațiilor apărute de la finele secolului XIX și care, ele însele se delimitau de societățile studențești din trecutul apropiat, considerate „cosmopolite”. Lupta împotriva „străinilor și înstrăinaților care se războiau să acapareze mijloacele noastre de existență și puterile neamului nostru” (aluzie la evrei) reprezenta cel mai valorizată activitate a noii structuri, lăsând pe un plan secund pregătirea de specialitate (vezi Ioan Dinescu, *Scurtă privire asupra activității*

Societății studenților în medicină români din Iași, de la 1897 la 1912, Iași, Tipografia Dacia, 1911, și *Studențimea ieșană. Din activitatea „Centrului studențesc-Iași” de la 1909-1912*. Iași, Tipografia națională I.S. Ionescu, 1912).

O atenție deosebită trebuie acordată asociațiilor studențești din vremea Primului Război Mondial, când acestea, considerându-se „o nouă putere în stat”, după cum se exprimau chiar liderii studenților, cereau inistent intervenția militară a României împotriva Triplei Alianțe, iar conflictele cu opoziții acestei direcții devin tot mai violente (Gr.T. Popa, *Din viața universitară. Amintiri, critici și propuneri*, București, Atelierele Adevărul, 1924, pp. 54-56); bunăoară, personalitățile din jurul revistei culturale „Viața românească” (în special rectorul C. Stere), erau etichetate cu multă ușurință drept „trădători”.

O istorie a existenței societăților studențești din Iași trebuie să aibă în vedere atât elementele generale ale istoriei universitare, cât și influențele, de cele mai multe ori nocive, ale registrului politic, prin sponsorizări mai mult sau mai puțin ascunse, sau promisiuni de funcții publice pentru liderii studenților. Nu poate fi ignorată nici percepția studenților despre propriile organisme, despre problemele țării, ca și imaginea studenților și a asociațiilor în ochii concetățenilor.

Proiectul are următoarele obiective:

- Un inventar al acestor societăți (acolo unde există date suficiente, chiar o evidență a membrilor lor) și a principalelor acțiuni ale acestor organisme, de la înființarea de biblioteci, organizarea de serate și baluri pentru autofinanțare, acțiuni caritabile sau educative (mai ales la sate, unde se considera că supraviețuiește spiritul adevărat românesc în formă nealterată) până la acțiuni de protest, boicotarea cursurilor și greve studențești. Lucrul este necesar întrucât unele au avut o existență efemeră, fără rezultate notabile (precum „Carmen Sylva” sau „Dreptatea”), în vreme ce altele au reușit să supraviețuiască și să devină un partener (uneori incomod, e drept) pentru autoritățile universitare.
- Raporturile dintre societățile studențești din Iași, dar și relațiile cu asociațiile din București și din străinătate. Aici este interesant de observat gradul de conectare la curente și direcțiile mari ale mișcării studențești regionale sau europene. Cercetarea în cadrul proiectului ar trebui să demonstreze dacă contactele cu asociații asemănătoare din străinătate era sporadice și limitate la participarea la anumite evenimente, mai ales jubileele unor universități străine (vezi cazul Universității din Leipzig, care serba la 1909, vârsta de 500 de ani), așa cum credem la acest moment, sau existau anumite forme concrete, instituționalizate, de

colaborare. Firește, cu asociațiile din București aceste relații erau constante și facilitate de chiar legislația universitară românească, dar și aici trebuie urmărite formele instituționalizate.

- Implicarea asociațiilor în viața politică, lucru evident prin sponsorizările lor de către partide sau personalități politice, cât și prin cooptarea foștilor lideri de asociații studențești, după finalizarea mandatelor lor, în partide politice. Ne interesează inclusiv poziția lor față de „chestiunea evreiască” și raporturile cu colegii de origine evreiască.

Pentru realizarea obiectivelor proiectului, propunem o abordare monografică și analitică a problematicii societăților studențești. Cercetarea documentară va juca un rol determinant, câtă vreme bibliografia cu privire la acest subiect este foarte redusă, aproape inexistentă. Cele mai importante contribuții sunt următoarele, chiar dacă, în funcție de epoca în care au apărut, unele sunt depășite metodologic trădează influențele ideologice ale marxism-leninismului: *Contribuții la istoria Universității din Iași 1860-1960*, vol. I, București, 1960, Gh. Platon, V. Cristian, *Istoria Universității din Iași*, Iași, 1985, Gh. Iacob (ed.), *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna*, Iași, 2007, Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (eds), *Istoria Universității din Iași*, Gheorghe Iacob și Alexandru-Florin Platon, Iași, 2010.

Sugestii metodologice pot fi împrumutate din lucrările asupra universităților sau mișcărilor studențești din străinătate, dar diferențele sunt notabile pot fi luate doar ca exemple teoretice: M. Sanderson, *The Universities in the Nineteenth Century*, London, 1975; L. Vos, *Nationalism and Student Movements: Conceptual Frame-work and a Flemish Case-Study*, in M. Norrback and K. Ranki (eds.), *University and Nation: The University and the Making of the Nation in the Northern Europe in the 19th and 20th centuries*, Helsinki, 1996, pp. 77-87; Lieve Gevers and Louis Vos, *Student movements*, in *A History of the University in Europe, Vol. III: Universities in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries 1800-1945*. Ed. Walter Rüegg. New York, Cambridge University Press, 2004, pp. 269-337; J.C. Caron, *Généralisations romantiques. Les étudiants de Paris et le Quartier Latin*, Paris, 1991; K.H. Jarausch, *Students, Society and Politics in Imperial Germany: The Rise of Academic Illiberalism*, Princeton, 1982, etc.

Din fericire, o bună parte din arhiva Universității se păstrează la Arhivele Naționale din Iași, unde pot fi consultate colecțiile „Rectorat”, „Facultatea de Litere”, „Facultatea de Științe”, „Facultatea de Drept”, „Facultatea de Medicină” precum și dosarele personale ale studenților, mai multe și mai bine păstrate pentru facultățile de Litere și Medicină. În arhivele din București se află fondul „Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice”, unde ne interesează dosarele conținând

corespondența Universității din Iași, a facultăților ei și a diverselor organisme cu Ministerul de profil. O sursă extrem de importantă sunt și articolele sau notele din periodicele vremii și celelalte publicații din epocă pe acest subiect.

Pentru construirea unei imagini cuprinzătoare și realizarea obiectivelor, este nevoie de o cercetare interdisciplinară, cu sugestii conceptuale din partea antropologiei, sociologiei și politologiei. În același timp, de o mare importanță este cercetarea pe teren, acolo unde au avut loc manifestări, întruniri sau congrese studențești (de exemplu la Piatra Neamț, Ploiești, Focșani, Galați, etc) pentru că presa și arhivele locale conțin mărturii care trebuie înregistrate și interpretate. De asemenea, se va ține cont pentru fiecare obiectiv și etapă de prevederile legislației dar se va face apel și la categoria memorilor, a jurnalelor, care pot conține date interesante pentru subiectul nostru.

O cercetare asupra evoluției societăților studențești va aduce sugestii imediate pentru domeniul istoriei universităților, a studențimii, a educației, dar și a vieții politice românești moderne. Foarte importantă ni se pare contribuția potențială la cercetarea modului în care studenții participau la viața universitară, modul în care ei își asimilau proiectul universitar. De asemenea, proiectul urmează să lămurească și raporturile asociațiilor cu spațiul politic și modul în care răspundeau studenții la imperativele statului național, un lucru care se afirmă adesea dar nu este argumentat temeinic sau demonstrat. Astfel se va acoperi și o breșă în istoria asociațiilor studențești europene de până la Primul Război Mondial, căci istoriografia română este singura fără cercetări riguroase și complete asupra acestui domeniu.

Concluziile proiectului vor fi utile și cercetării mișcării socialiste din România, foarte puțin analizată cu seriozitate până acum, din pricina intruziunii factorului politic. Prin prisma raporturilor dintre asociațiile din Iași și cele din străinătate, întreg domeniul istoriei mișcărilor studențești ar avea de beneficiat de pe urma proiectului de față.

Nu în ultimul rând, datele noi aduse prin acest proiect vor fi utile cercetării extremismului studențesc din perioada interbelică, ale cărui rădăcini se formează de fapt la finele secolului XIX și se dezvoltă rapid mai ales în timpul neutralității armate a României (1914-1916), când mișcarea studențească refuză ideea de dialog și capătă tot mai multe aspecte violente.